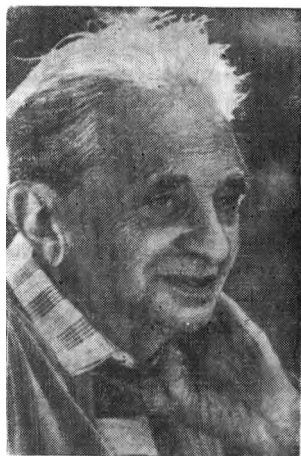

ЙОЖЕФ ЛЕНДЕЛ

Йожеф Лендел (нар. 1896 р.) — прозаїк, поет. Автор книжок «Вишеградська вулиця», «Неспокійне життя Ференца Пренна», «Що витримає людина», «Визнання Ріхарда Тренда», «Знову початок» та ін. Лауреат державних премій — ім. Аттіли Йожефа та ім. Кошута.

ВІДПУЩЕННЯ ГРІХІВ

1

Старий професор Адам Адамфі вже не обіймав у лікарні жодної посади. Уже він був не лікар, а хворий, якого тільки з поваги тримали в лікарні, тому що нікого не мав і щоб не потрапив у якесь інше, гірше місце.

Бідолашною «старою мумією», «реліквією» був він, як говорили про нього молоді лікарі, як називав його і Амбруш Яром.

Проте, бувало, старий натягав білий халат і, киваючи головою, обходив палати, де свого часу кожен хворий намагався прочитати в його очах запевнення про видужання, а медичні сестри, молоді лікарі тремтіли, коли він кидав на них сердитий погляд.

Тепер Адамфі став уже покірною, сумірною тінню, і тому дозволяли старому ходити в білому халаті: мовляв, нехай собі.

Траплялося, він цілими тижнями не виходив з колишнього свого кабінету, що тепер був кімнатою хворого. Прибирала в нього Маргіт, перша операційна сестра, — вона знала Адама Адамфі ще з давніх, добрих і славних часів... Вона нікого не підпускала до старого.

І того ранку, киваючи головою, подріботів старий професор у білому халаті до приймального покою. Ординатор і молодший лікар Амбруш Яром, енергійний, трохи блідий молодий чоловік, оглядали хворого, якого щойно привезла машина невідкладної допомоги. Старий стояв поруч — мабуть, його й не помітили.

Пацієнт — молодик років тридцяти, кремезний і вже досить огрядний. У нього було запалення очеревини, висока температура. Під час огляду виявилось й те, що в нього зовсім хворе серце, може не витримати операції.

— Не будемо оперувати, — вирішив ординатор. — Одвезіть його до четвертої!

Санітар підійшов до візка на роликах.

— Стривай! — раптом владно підняв руку Адамфі. — Негайно оперувати.

Санітар зупинився.

— Але ж, пане професор, — заговорив ординатор, — серце пацієнта...

— Будемо оперувати!

— Ви, пане професор, не послухали серце... Хворий... — ввічливо усміхаючись, вів далі елегантний ординатор, та Адамфі знову перебив його:

— Знаю! Мені досить глянути на колір шкіри. Його серце витримає півгодини.

— Черевна порожнина — суцільний гній. Навіть за годину можемо не встигнути...

— А коли не оперувати?

Ординатор позирнув на непритомного хворого. Сказав пошепки:

— Сорок вісім годин.

— Ну! Помити руки. Я роблю операцію.

Лікарі презирнулися. Прикро, коли хворий вмирає під ножем. То не тільки тінь на добре ім'я лікарні, — у лікарів, як то кажуть, руки опускаються...

— Нехай робить? — тихо спитав Амбруш Яром ординатора.

— Мені однаково, — відказав той пошепки й кивнув головою. Потім повернувся до Адамфі. — З вашого дозволу, доктор Яром і я будемо асистувати.

Старий зверхньо притакнув. Ступнув до умивальника, й операція, що розпочалася як звичайно, одразу набрала такого темпу, наче закрутився якийсь шалений годинниковий механізм.

Старий, що його Амбруш Яром знав тільки як стару лікарню реліквію, вправною рукою відкрив черевну порожнину, — так точно й швидко, і ось судинні затискувачі вже зупинили кровотечу... Два лікарі та операційні сестри ледве встигали виконувати накази професора. Під яскравими лампами кожен обливався потом. Старий Адамфі час від часу підставляв обличчя, щоб наймолодша медсестра витерла йому лоб.

Усе не забрало й півгодини. Хворий витримав; операція вдалася.

— Поздоровляю вас, пане професор! — почав ординатор, віддихуючись.

Старий тильним боком руки витер піт. Потім, поблажливо усміхаючись, кивнув головою.

Санітар підкотив візок. Та Адамфі несподівано зупинив його.

— Стривай!

Санітар відразу зупинився.

— Знову відкриваємо! Щось там... мені треба подивитися...

— Але, пане професор! — озвався Амбруш Яром. — Адже...

На щастя, втрутився й ординатор. Він обійняв професора і водночас сердито моргнув санітару. Той швидко викотив візок з хворим.

— Завтра, дорогий наш професоре, — говорив тим часом ординатор, обіймаючи старого Адамфі. — Завтра. Тепер пацієнт нехай трохи відпочине.

— Я вимагаю! — вигукнув старий, дивлячись на візок, що вже зникав. — Вимагаю, — повторив він, трохи не плачучи.

— Одну хвилину, — втрутилася перша операційна сестра і, вмиь оголивши руку старого, зробила йому ін'єкцію. Сестра Маргіт могла собі таке дозволити. Вона щодня навідувалася до професора. Не тільки прибирала в нього, але й міняла білизну, одягала його в чисте. Те-

пер вона владно кивнула Бежі, наймолодшій сестрі, своїй улюблениці. Жінки обхопили Адамфі й удвох, притримуючи його за лікті, повели.

Сестра Маргіт скоса глянула на старого. Вона побачила обличчя видатного професора, упевнене, тріумфуюче. Молода сестра, що підтримувала Адамфі з другого боку, відчула раптом, як огрядне тіло здригнулося й налягло на неї. Вона й собі глянула на Адамфі. Обличчя його спотворилося, рот перекосився, око заскляніло.

— Ой! — жахнулася дівчина.

Амбруш Яром саме стояв навпроти. Він бачив обидва обличчя й відразу збагнув, що сталося.

— Стійте! — гукнув він. Швидко підкотив порожнього візка й підхопив Адамфі.

Прибіг ординатор.

— Лід, укол, негайно! — наказав він. Потім, перехопивши запитливий погляд Амбруша Ярома, видихнув: — Так! — і махнув рукою.

Амбруш Яром разом із сестрами викотили візок.

А ординатор безсило опустився на стілець. Куди й поділася його елегантність. Руками стискував скроні. Хвилин десять він сидів непорушно.

Медсестри тихо брязкотіли інструментами. Скляні й металеві речі стикалися, подзвонювали; здавалося, в операційній лунає якась чиста мелодійна музика.

Коли Яром повернувся, ординатор усе ще сидів, мов скам'янілий. Помітивши молодого лікаря, він підвівся й поволі вийшов. Амбруш Яром, стримуючи дрож в колінах, мовчки подався за ним.

Опинившись у кімнаті лікарів, ординатор налив у дві скляночки з поділками на боках чистого спирту, точно по п'ятдесят кубічних сантиметрів.

— Такого більше не побачиш! — обернувся він до молодого колеги й одним духом вихилив спирт.

Амбруш Яром пригубив скляночку й кивнув головою.

— Скільки років старому?

— Лише сімдесят три.

— Як моєму батькові...

Подав ординаторові руку й попрямував до кабінету головного лікаря. Попросив триденну відпустку.

— Родинні справи? — поцікавився головний лікар.

— Можна сказати й так... Але вважаймо, що я одержав аванс із звичайної відпустки.

— Втомилися! Зрозуміло. Ніяких заперечень не маю... — уже й він знав про випадок з Адамфі.

Вийшовши від головного, молодий лікар подзвонив додому дружині.

— Мушу негайно поїхати до батька.

— Щось трапилося?

— Ні. Просто вирішив провідати, — відповів Амбруш Яром.

— Правильно. Давно пора, хлопче. Я зберу тебе в дорогу. Гарезд?

Поки Яром уладнав усі справи, повечоріло. Він сів у невеличку спортивну машину й неквапом вирулив з міста у провесняну ніч. Зрідка

зустрічалися торохтливі вантажні машини; вони глипали дикими баньками, везучи для великого міста продовольство на наступний день.

Машина Ярома плавно котилася. Він міг би наддати газу, та боявся, що приїде зарано. Та й не відчував упевненості в руках. Дообідня операція трохи вивела його з рівноваги.

Йому минуло двадцять дев'ять, два роки тому одружився. У батьків він був найменший. Тому й мав можливість здобути освіту. Старший брат доглядав у кооперативі телят, середульший працював трактористом, дві старші сестри давно вийшли заміж, мати померла. Батько жив у брата Антала, тракториста. В останньому листі — написала його невістка, бо старий не любив писати — сповіщав, що здоровий, отримує пенсію, все у нього гаразд.

Невеличка «Шкода» безгучно котилася по шосе й освітлювала довгу шереду голих ще тополь.

Глянув на руки, що лежали на кермі й наче самі, самостійно виконували свою роботу. У нього були дужі, тверді й водночас ніжні руки хірурга.

Спало на думку дивне речення, яке дружина вголос прочитала якось увечері кілька місяців тому: «Одна моя година, один мій день, вирвані з цілого, — у цьому, можливо, є ще логіка... однак усе життя — це величезний хаос...»

Він тоді лише кивнув головою; страшний зміст тих слів тільки раз дійшов до нього... Яром не був поверховою людиною, та чимсь іншим, крім медицини, ніколи було займатися ні зараз, ні під час перебування в університеті. Йому все давалося важче, аніж тим, що дісталося «панське виховання». Те, що йому було важче, підстьобувало його. Усвідомлював, що він не кращий за братів і без їхньої підтримки ніколи б не зміг стати лікарем. Це врятувало його від зарозумілості, спонукало працювати, тому серед однокурсників він став найкращим хірургом.

Тепер, тут у машині, він вирішив забрати батька до себе. Дружина зрозуміє, що це — його обов'язок. І що за лікар був би він навіть у власних очах, коли б саме в ставленні до батька не дотримувався лікарської клятви?..

Хотів прибути на світанку, коли там тільки прокинуться. Кортіло побачити незастелені ліжка.

Ліжко Адамфі прибирала медсестра Маргіт. Чи в чистій постелі спить його батько? Тепер не обмежують старих у їжі, питві; батько має пенсію, повагу, має все. Але саме по ліжку він судитиме про любов чи байдужість до батька... Та як би там не було, він забере батька до себе...

Коли машина наблизилася до села, світанок вже пробивався зеленими та білястими барвами. Яром упізнав старе «Конопляне мочило», невеличке багнисте озерце. Йому вже не довелося бачити, щоб в ньому мочили коноплі. Взимку він з товаришами приходив сюди після уроків ковзатися. Почорнілі трави, що стирчали з льоду, потрапляли під підшви чобіт. Діти падали, забивали коліна, та їм хоч би що... Цього року зими навіть не було... Мабуть, і тиждень не стояв лід на «Коноплянному мочилі», що тепер здавалося вже зеленим — перший темно-зелений колір цього світанку.

Він спізнився. Вивітрилося з пам'яті, як рано встають селяни навесні. Брат саме перекинув через плече торбину, з якої виглядав різок чистого полотна.

У ліжку спали тільки діти.

Невістка наливала з глечика піняве молоко.

— Де батько? — привітавшись, спитав Яром.

— Пішов сіяти, — засміявся брат.

— Тракторист тільки готується, а пенсіонер уже сіє?

— Таж знаєте старого, — усміхнулася невістка. — Хто його втримає, коли хоче йти.

Вона сміялася. Але щиро, і в очах світилася щирість.

— Ходи, подивись, — запропонував брат.

Жінка заходилася будити дітей, а брати вийшли надвір.

— Сідай! — сказав Амбруш Яром і відчинив дверцята малої «Шкоди».

— Замашу сидіння. Краще сядемо на мою машину.

На тріскотливому мотоциклі помчали в поле. Коли наблизилися до трактора, молодий лікар торкнув брата за плече.

— Це твій?

— Еге.

— Зупинімося.

— Я повезу тебе аж туди.

— Піду пішки. То далеко?

— Не так і далеко. Отам, відразу за поворотом.

Через кілька хвилин Амбруш Яром піднявся на вершок невеликого пагорка, звідки й побачив батька.

Старий працював, повернений до нього спиною. Ступить крок, зупиниться, опише рукою чверть правильного кола. Знову ступить, зупиниться, знову простерта рука і — широкий, наче перед віттарем, змах.

Він у чорному одязі, на в'язах два невеличкі білі крила, схожі на вузол пов'язаної дитини серветки.

Він поволі посувається до кінця ниви й зупиняється. Потім обертається, починається хід в протилежному напрямку — назустріч синові.

Видно прив'язаний до шиї білий клунок. Ступить раз, зупиниться, змахне округле рукою, наче благословляючи.

— Тату!

Старий підводить очі. Тільки тепер побачив сина.

— Гей, Амбруш! Це ти? Зараз підійду.

Ступне, зупиниться, після кожного кроку сягне в полотняну сіву й кине насіння.

Коли надійшов, поручкався з сином.

— Добре, сину, що згадав про батька.

— Я думав, що мій батько — пенсіонер, — потримав молодий чоловік велику загорілу руку.

— Я ж і є пенсіонер.

— Та начебто й ні, — усміхається Амбруш, милуючись батьковою рукою.

— Саме сімба.

— А трактори?

— Трактори тракторами. Я не заберу їхнього хліба. Але з цього, — і показав головою на тугий зав'язаний лантух, — посію стільки, як трактор.

Лантух лежить зараз на тому місці, де батько вийшов з ріллі.

— Що сієте?

— Хіба ти не бачиш?

Молодий лікар нахилиється до землі.

— Коноплі?

— Еге.

— Раніше в наших краях конопель не сіяли.

— Твій дід сіяв. Часом і тепер сіють. Бо варто.

Вивільнився з пов'язаного до шиї рядна, сів на лантух і показав на місце біля себе.

Коли вже сиділи, старий погладив грубоуткане рядно.

— Мати твоя виткала, ще дівчиною. Цим ліжко ніколи не застеляли.

— Берегли?

— Се одне. На сівбу, віддати честь.

— Авжеж, — усміхнувся син.

— Кажеш, трактор?.. Непогано, але й кінь потрібний. Та й сівач. Як з літака будуть сіяти, тоді вже інша річ.

— Сіяти з літака? Хіба вже й таке є?

— Ще нема, та може бути. — Старий усміхається. — Прополку, кажуть, уже роблять. То добре. Бо сіяти, правда, ще можу, а в прополюванні мене навіть онука випередить. У дитини гнучкіші кістки.

— Звичайно. Та чи подобається вам кооператив? — ніяковіючи, запитує молодий чоловік.

— І тоді б подобався, коли б і не був мені до душі. Бо іншого не може бути. Але подобається! Я сам собі пан, пенсіонер. Я тому вибрався сіяти, що не з примусу.

— А я приїхав забрати вас до себе, до Пешта, щоб жили разом з нами.

— До Пешта? То вже ні, дорогий сину, Твою жінку я раз тільки бачив. Та й що з того? На весіллі.

— Запевняю вас, що...

— Знаю. Добра. Та я залишуся тут. Не буду я міняти місце, як сорочку. Та й не варто: небагато часу залишилося мені.

Руки в нього такі, як були, міцні. Та молодий лікар уже встиг здивитися до батькового обличчя, шиї. Подався старий, колір обличчя підозрілий. Як пересохла земля в серпні... Амбруш Яром з кольору обличчя може визначити багато чого, не дарма ж він навчався в учнів професора Адамфі.

— Ще б пак, — сказав із звичною веселістю, яку також засвоїв у лікаря. — Ще закрутитесь в танку з пештською онукою!

— Аякже! З дочкою твоєї старшої сестри, весілля якої відбудеться на першому тижні по великодню. А пізніше навряд, хто б там не був...

Старий розв'язав лантух, наповнив складене удвоє рядно, — тепер воно скидалося на клунок, у якому колись батрачки носили своїх дітей. Перш ніж ступити на ріллю, він гукнув синові:

— Іди собі додому. Я впораюся, на дванадцяту дня теж прийду.

Молодий лікар стоїть. Дивиться на батькові сліди, що рівненько нижуться у весняній, пухкій і чорній землі.

У серпні, він знає, ця земля висохне, стане світло-коричневою, жовто-бурою, як батькове обличчя.

Уже повертається старий, витоптує в ріллі нову лінію, доки сягає засів. На засівній частині рівномірно лежать сірі цяточки конопляних зернят, а за лінію майже жодне не потрапило.

— Іди додому, — наказує, коли вдруге повертається. — Образиш невістку.

І свої, і чужі діти чи не з півсела збилися на подвір'ї навколо малої «Шкоди».

Невістка частувала гостя свіжими оладками, масними, гарячими.

Спати не хотілося, але на невістчине спонування він ліг трохи відпочити. Вмостився на батьковому ліжку. Наволочка на подушці та чохол на перині старомодні, «рябі», тобто рожеві з червоними смугами. Оглянув, помацав: були чисті, акуратні і, як годиться для літньої людини, м'які. Трохи подрімав.

Опівдні прийшов батько.

Охайна невістка подавала їм страви в міському порцеляновому посуді. Діти помиті — чисті руки, чисті обличчя — сіли до столу. Брат-тракторист, той обідав на полі з торбинки.

Молодий лікар стурбовано поглядав на батька.

— Дуже втомилися, тату?

— Та... Цілий день було б забагато. А по змозі... Та сього року я сію останній раз.

— У Пешті ви справді не зможете сіяти, хіба що квасолю на балконі.

— Не про те мова. До жнив, мабуть, доживу. До сівби навряд.

— Ей, тату! — озвалася невістка. — Завжди так кажете.

— Не завжди. Того року я таке не казав. — Налив вина в невелику, двістіграмову склянку. — І се вже не так смакує мені, як раніше...

— Тому й кажу, що зі мною треба вам поїхати. Оглянуть вас хороші лікарі.

— А ти не міг би розібратися? — Старий примружив очі. — Міг би!

— Я більше розуміюся на ранах. Ріжу, рубую, з'єдную поламані кістки.

— Добрий, нічого казати, з тебе лікар. А якби, скажімо, я поїхав на торг купувати коня й розумівся б лише на зубах, чи стара конячка. Ноги хай інший дивиться? А черево, може, бабка-повитуха?

— Та не зовсім, але певною мірою воно так. Дуже складний механізм людина.

— Механізм то механізм. Але те знає, що доки живе, треба сіяти. Будь-хто потому збере врожай... Я не п'ю, але ти пий, сину!

— І мені не можна, треба сідати за кермо...

— Але ж не зараз поїдеш?

— Коли б я знав, що ви, тату, поїдете зі мною, то, звичайно, залишився б. Почекав би, поки попрощаєтеся, зберетеся в дорогу тощо... Подумайте. Краще попередити лихо, поки не пізно.

— Я розумію. Але тут біди не буде. Тепер я, бачиш, навіть сіяти можу.

— До того ж коноплі, — намагався син звернути мову на інше.

— Коли ж бо треба. Потрібний і мотузок. Не мені, — усміхався батько самими очима, — бо мене не стосується приповідка: «Хто не

хоче постаріти, хай повіситься». Я вже постарівся, і в мене все так, як треба, — показав на онуків. — А в тебе... у вас нічого нема?

— Може, на той рік. Тепер уже можна, заробітку вистачає. На майбутнє «плануємо», як тепер звикли казати...

— Ага, на майбутнє. Планувати, звичайно, треба. І я планую... Та шкода, що поїдеш. Уночі піде дощ — на асфальті буде слизько.

Прощаючись, старий простягнув руку. Амбруш Яром нахилився до батькової руки й поцілував.

— А се що за мода? — обурився старий. — Коли вже борода в тебе виросла! Може... — не доказав і погладив цупку чуприну найменшого дорослого сина.

Яром увімкнув третю швидкість. Коли вибрався на дорогу під тополями, небо потемніло й полив дощ. Тепла весняна злива тарабанила по склу і спливала сльозами по ньому. «Двірник», ритмічно цокаючи, стирав краплі з верхньої частини вітрового скла. Тополі й дорога блищали в земному світлі.

Амбрушові Ярому пригадалося інше світло, про яке читала одного тихого вечора його майбутня жінка, студентка філфаку, з якоїсь книжки, не з тієї, про яку думав по дорозі до батька:

Як, глянувши на сонце, зір утратиш,
Не сонце винне — очі винуваті.

Переклав Юрій КЕРЕКЕШ